

Láncz Irén

Példák a másságra

(Néhány vajdasági prózaszöveg stílussajátossága)

„A jugoszláviai magyar prózának nincs egy meghatározó stílusjegye, legfeljebb ha a hagyományosnak vélt stíluseszközök többé-kevésbé radikális elutasítását nem vesszük annak, vagy éppen fordítva, a sokszor, túl sokszor megjelenő nyelvi konzervativizmust” – írja Bányai János a 60-as évek végén megjelent regényekről, a „felfedezés” regényeiről írt tanulmányában (Bányai 1977).

A következő évtizedekben sem alakult ki meghatározó stílusjegye prózairodalmunknak. De vannak egyedi stílusjellemzői az egyes műveknek, és ugyanannak a szerzőnek több műve is mutat hasonlóságokat, ugyanakkor különbségeket is.

A továbbiakban bemutatom néhány szépprózai mű stílussajátosságait. Nem részletes stíluselemzést végeztem, hanem csak azokat a stílusjelenségeket emeltem ki, amelyeket jellemzőknek tartok a szövegekre és szerzőikre, és amelyek nekem feltűntek (de biztosan nemcsak én figyeltem fel rájuk). A válogatás részben objektív, részben szubjektív. Objektív, mert azok közül a prózaszövegek közül választottam néhányat, amelyek fontosak a vajdasági magyar irodalom történetében, és szubjektív, mert válogattam közülük.

A másságról

Az elmúlt évtizedekben jelentős változások történtek a tudományokban. Új elméletek születtek, új értel-

mezési lehetőségekkel kell számolnunk, s ebből következően a mai tudomány sok mindent másként lát és értelmez, mint azelőtt.

Ma a tudományok kölcsönösen megtermékenyítik egymást. És így van ez a stilisztikában is. A megtorpanás, kifulladás után a stilisztika is újjászületett. A megújulás több tudománynak köszönhető: a szövegtan, a szemiotika, a kommunikációelmélet, a pragmatika, a szemantika is új mozzanatokkal gazdagította a stílusról való gondolkodást. Az elméleti kiindulópont és az ebből fakadó különböző felfogások meghatározzák, hogy miként látják ma a stílus mibenlétét. Tehát az újjászületés a stílus értelmezésében is hozott változást.

A stílust és értelmezését Bencze Lóránd a nyelvi kommunikációba ágyazza, és a stílus lényegét a szövegek egymástól való eltérésben látja.

Központi fogalmai a másság és a hogyan: „A másság és a hogyan az adott nyelvi megnyilatkozásban – ez a stilisztika vizsgálódásának területe. A **másság** és a **hogyan** a gondolkodás folyamatába és az adott társadalmi közegbe szervesen illeszkedve és abban értelmezve – ez a kognitív és szociointerpretációs stilisztika tárgya. Mert a **másság** és a **hogyan** megmutatkozik nyelvenként, kultúránként, történelmi korszakonként, művenként és az adott használatban, a Halliday-féle **regiszterekben** (ahol is a szituáció tényezői határozzák meg a nyelvváltozatot)” (Bencze 1996). A nyelv minden eleme stíluselem lehet. A nyelv elemei a befo-

gadó megértésében válnak stíluselemmé. Hogy a befogadó mit ragad meg a stílussajátságokból, az sok mindentől függ: többek között irodalmi ismereteitől, nyelvi meg stílustudásától és elvárásaitól. Mert az olvasó tulajdonít stílust a szövegnek. Ismeretei alapján a szöveg megformáltságához hozzárendeli saját nyelvi értékrendjének elemeit.

A stílust minősíthetjük is, méghozzá több szempontot figyelembe véve.

A stílust több tényező együttesen határozza meg, és hogy a szöveg stílusa mindig belső rétegzettséget mutat, Tolcsvai Nagy Gábor stilisztikájában a nyelvi stílus megvalósulásának egy olyan lehetséges modelljét mutatja be, amelynek három összetevője van: a szociokulturális változók, a nyelvi tartományok stíluslehetőségei és a stílus szerkezeti lehetőségei. A *szociokulturális rétegzettséget* figyelembe véve a stílusértékeket öt változó mentén helyezi el, ezek: a *magatartás, a helyzet, az érték, az idő és nyelvváltozatok*. A magatartás mentén a stílus érték: *durva, bizalmas, közömbös, választékos*, a helyzet mentén: *informális, közömbös, formális* (a szépirodalmi műnél nem jellemző), az érték mentén: *értékmegvonó, közömbös, értékteremtő*, az idő mentén: *közömbös, régies, újszerű*, és a nyelvváltozatok mentén: *sztenderd, irodalmi nyelv, nyelvjárások, városi népnyelv, diáknyelv* stb.

A szövegek elemzésénél ezt a szempontot is figyelembe vehetjük. A stílusrétegződés megvalósulásnak a

tartományai a hangzás, a szó/szótár, a mondat és a jelentés tartománya. És fegyelembbe vehetjük a stílushatást is. A stílushatáson Barbara Sandig azt érti, amivel „a megnyilatkozás(ok) módja, egyes tulajdonságai, az átfogóbb cselekvésnél a rész-cselekvések is, ill. az egész cselekvésvégrehajtási mód a cselekvés egészének hatásához hozzájárul (éspedig a szituációra vonatkoztatva)”. A hatásszándék pedig: „ami a befogadó számára megmutatkozik” (Sandig 1995). A befogadó számára a stílus (a skála két pontját említem csak) hatásos vagy hatástalan, megfelelő vagy nem megfelelő. A befogadónak a beszélőre vonatkozó feltételezéseit szerint: a feltételezett szándék szerint: *provokáló, tréfálkozó, agresszív*, a diszpozíció szerint: *udvarias, pongyola, vicces*. A magatartás szerint: *érzelemmentes, expresszív, tárgyilagos, higgadt, hűvös, melankolikus, mulatságos*. És lehet művészi, lírai, klisészerű, giccses, modoros, dagályos, furcsa hatású. A befogadó szöveg-percepciója szerint: *olvasható, olvashatatlan, könnyen olvasható*, az ide kapcsolható speciális kifejezések: *kellemes, szórakoztató, tréfás, unalmas, érdekes*. A befogadó aktivizálásának módját tekintve: *feltűnő, elgondolkodtató, különös, hatásos, fárasztó, feszültséget keltő, elálmosító, izgalmas, érdekfeszítő, körülményes, nehézkes* stb.

Példák a másságra

Szirmai Károly különös világot teremtett, komor és sötét ez a világ, melyben minden lehangoló, melyet

titokzatos hatalmak uralnak. Sivár és idegen világ fogad bennünket, félelemérzés és szorongás lesz úrrá rajtunk, ha az író vízióit és realista novelláit olvassuk. A halál, az elmúlás, a magány, a hontalanság, az idegenbe szakadás, a szomorú és kiábrándító hazatérés, a kilátástalanság Szirmai motívumai és témái. A tartalomnak legjobban megfelelő kifejezőeszközök a rossz hangzású, kemény és sötét színezetű szavak. A rossz hangzás különleges szerepet kap a novellákban, víziókban és az allegorikus novellákban egyaránt. Pl. „A kopár, szürke falak visszakiabálták iszonykodó tiltakozásomat”. A mondatban az r, t és k mássalhangzók és a sötét magánhangzók, az o és a dominálnak, és a szavak jelentésétől függetlenül is kellemetlen hangkombinációkat hoznak létre. „Könyörgő, vonagló fájdalommal szállt föl, s halálsóhajba veszve hullt alá. Mindenki érezte, hogy nagy, fekete titokzatos pusztaságban az ember haldoklik.” „S iszonyatba torzuló tekintettel mered a fekete ablakra, melyről üvegre tapadó sárga arccal néz be rájuk a rettenetes CSEND.” Ezekben a szövegrészekben is a sötét magánhangzók meg a kemény mássalhangzók dominálnak, ezek adják meg az alaphangulatot, melyet a szavak jelentései és hozzájuk fűződő képzetek erősítenek fel. A szövegeket komorrá tesz az olyan szószerkezetek is, mint pl. a következők: tompa halálhörgés, irtózatoss csend, lélekdermesztő orgia, kísérteties robogások, melyekben a jelzők negatív előjelűek, akár a szövegből kiszakítva is. A kísérteties hangulatot tovább fokozzák a részletező leírásokban található halmozott melléknevek. S még ha ellentétre is épül a novella, a kellemes hangulatot

árasztó mondatok nem ellensúlyozzák a sötétséget, sivárságot. Szirmai világában minden fekete vagy szürke, félhomályos és barátságtalan, mindent köd borít. Köd előtaggal alkotott szavakra figyelhetünk fel: pl. ködharmafos (falak), ködharang, ködharma, ködcafos (fák). Így a mindent beborító köd fokozatosan elveszíti konkrét jelentését, és új jelentés hordozójává válik. És hatásosak a következő költői kifejezések is: halálvégtelenség, emberzajlás, csontkéz, örületvillanás, penészkert, sápadtság szívó (szemek); az előbbiekkal szemben áll az álmhegedű, álomvalóság, álompaloták, csodasugárzás stb. Mindez azt eredményezi, Szirmai szövegeinek stílushatásáról azt mondhatjuk, hogy érzelemmel teli, nyomasztó, furcsa, szokatlan, lehangoló (Vö: Láncz 1994).

Bevezetőmben említettem a „felfedezés” regényeit. Bányai János írja, hogy az 1969-ben megjelent regények a valóságot fedezték fel, s ez azonos a politika felfedezésével. A kérdés az volt, hogy „hogyan lehet megszabadulni a vidékiesség jelzőjétől...”, ugyanis „a vidékiesség vádja mindig ott kísért múltja és jelene felett egyaránt”. A vidékiesség a vidékies szellemet jelentette. „A megnyugvás, a belenyugvás, a megelégedettség, a mindentudás, a mást, az ellentétet, a zavart okozót elutasító magatartás determinálja pontosabban ezt a szellemet” (Bányai 1977). Ez ellen harcoltak a hatvanas évek végén íróink közül néhányan, s éppen ők azok, akik a stílusban is változást hoztak.

Az elutasításban a legradikálisabb Bányai János szerint Végel Lászlónak az *Egy makró emlékiratai* (1967) című műve, amely naplószerű regény az ifjúság

egy rétegének életlátásáról. A fiatalság – ahogy a könyv fülszövegében olvashatjuk –, „becsapottnak érzi magát, s épp ezért dacosan kivonul a társadalomból, megvetve a »felnőttek« biztonságra, tapintatosságra, mérsékeltségre törekvő életét”. A makró világa sivár, s ilyen a nyelve is. A nyelvi minőségekről az irodalomtudósnak az a véleménye, hogy „nem egy tudatos alkotói eljárásnak az eredményei, hanem éppen a stilisztikai tájékozatlanságnak” (Bányai 1977).

A szöveg az érték mentén sok helyen értékmegvonó és közömbös is, az idő mentén közömbös, a nyelvhasználat mentén a városi népnyelv (az ifjúság nyelve) keveredik a sztenderd nyelvváltozattal. A makró csak lóg a városban, igaz, faxra jár, az idős tanára stramm gyerek, de azt is mondja róla, hogy stramm szivar. A férfi, legyen az fiatal vagy idősebb, szinte mindig szivar, de néhányszor pasi vagy alak. A hülye több változatban ismétlődik (hülyén érzi magát, hülye a mese (azaz, amit mondanak neki), a fiatalok dumálnak, heccelik egymást, cirkusznak, hülyéskednek. És mindig mozgásban vannak, mennek valahova, valamit csinálnak, ezért sok az ige a szövegben, és ezért mozgalmas a napló, habár elmesélhető története nincs. Sivárok a jelzők, a határozók: pl. irtó érdekes, abszolút érdekes, abszolút dicsérték, örült nagy a lakás, szinte mindenre mondható, hogy stramm. Egyéb argó szavak: zrí, stósz, motyó. Meglepő szókapcsolatok: nyavalyás, fekete asztal (miért nyavalyás egy asztal?). A mondatok rövidek, egymás után sorakoznak az egyszerű bővített mondatok, az összetettek tagmondatai sem hosszúak,

nem sok szót tartalmaznak. A végén már fárasztónak érezheti az ember az állandó „lüktetést”. Pl. „Dühösen felálltam. Lelépkedtem a lelátóról. Hallottam, hogy Csicsi követ Kifordultam az utcára. Csicsi úgy jött utánam, mint az árnyék. A Putnik előtt megálltam, és bevárta. »Megiszunk egy konyakot«, mondta neki. Leültünk az asztalhoz. Hívtam a pincért. Két konyakot rendeltem. Eloltottam a cigarettámat, és gyorsan egy másikat vettem elő. Kívántam. Csicsi ránézett a dobozra.” (59.) „A borítékot átnyújtottam az elárusítónőnek. Fizette, és kiléptem az utcára. Becsapódott mögöttem az üvegajtó. Az idegesítő éles hang nyugtalanságot idézett elő bennem. Alig emeltem a lábam. Nem mintha fáradt lettem volna. Nem. Csak bizsergette a talpam minden kidudorodás, az aszfalt melege, és ez jólesett. A térdem remegett. Elzsibbadt. Aztán zsebre tettem a kezem, összehúztam magam, és a sarok felé vettem utamat. A térdem remegett. Elzsibbadt” (75.)

Egészen más a stílusa az 1998-ban megjelent Végel-regénynek, melynek a címe is hosszú (azért mondom, hogy is, mert a regény mondatai is hosszúak): *A nagy Közép-Kelet-Európai lakoma bevonul a Pikareszk Regénybe*. S ha már a mondatokat említetem, íme egy példa, de nem idézem az egészet, mert vagy két oldal. „Az első mondatok után általában rádőbbsent, nem szabad irritálnia senkit, régen volt, amikor minden betűnk irritált, meg is bűnhődtünk miatta, ezért lett Közép-Kelet-Európa nyakunkon kolonc, de most már mi sem tudunk mit kezdeni vele, csak cipeljük a Koloncot, és Semmizünk a Lakomákon, de aztán észbe kapott, csillapította magát, nem tesz semmit,

összhangban van Közép-Kelet-Európai Szellemmel, nem szabad mindig azt mondani, hogy Közép-Kelet-Európa, mert akkor megsértődnek a finnyásabbak, akik azt gondolják, hogy kikecmeregtek Közép-Kelet-Európából, no, mindegy, először azt mondja, hogy Közép-Kelet-Európa, másodszor azt, hogy Közép-Kelet-Európa, harmadszor egyszerűen, hogy Közép-Európai, aztán meg röviden: Posztoszocializmus, Posztkommunizmus, ez ellen senki sem tiltakozhat” stb. (41-42.). Ez a körmondat ugyanúgy, mint a többi körmondat, részekre tagolódik, az egyes részeket pontosvessző választja el egymástól. A mondat, amelyből idéztem, öt nagyobb részre tagolódik, s ha jól számláltam, a tagmondatok száma így alakul: 27+9+13+14+5 (vagyis a tagmondatok száma 68). Az ilyen szerkezetű mondatokkal állnak szemben a rövidek, melyek sokszor kérdők és/vagy felkiáltók: „Látták-e a Haldoklókat? Akikről Szónoklatomban beszéltem. Még élek! Talán még mozognak! Könyörüljünk rajtuk. A párbaj után kezdtek haldoklani. Igaz, nem volt Golyó, de mégis haldoklannak. Miféle párbaj? Kérdik megütkezve. Párbaj nélkül Haldokolnak, válaszoltam. Durván leintettek. Már hogyne látták volna őket! Mit gondolok én? Már réges-régen látták őket.” (III.)

A másik feltűnő sajátosság, hogy nagyon sok szó (és szó szerkezet szavai) nagybetűvel van írva, mintegy kiemelve, melyek ily módon jelképekké, szimbólummokká is válnak. Azt várnánk, hogy csak főneveket találunk ezek között, de nem, vannak köztük más szófajú szavak is. Példák: Egyetértés, Örökkévalóság, Korunk Parancsa, Korunk Titka, Vékonyan Csordogáló

Ér, Másik Élet, Feltupírozott Demokraták, Ülésszaki Összefoglaló, Maradék Meghívottak, Szakszerű Analízis, Műveit nem engedélyezték Szegmentálni, Szétszerelni, Összerakni, Textuálisan Átnevelni, Átértelmezni, nem Dörrent volna, Csend Még Nincs stb. Sajátos hangulatot adnak a szövegnek az ilyen szavak: (a Lakoma mindent) felzabál, locsogunk, picsogás, röhögés, szabadon kurválkodunk a Történelemmel stb. És a halmozott mondatrészek is: lassan, kanyargósan; szaglászunk, szimatolunk; fecsegünk, locsogunk; mondjuk, mondogatjuk stb. Figyeljük meg, hogy az utóbbi „szópárok” szinonim szavak.

Különös szerkezetek: bepenészedett perverz Vákuum, legszentebb szellemi bővli, a Halált lehazudjuk, Vénkisasszonyos metafizika.

Nem választékos rétege is van a szövegnek: nem vagyunk beszarik, ne hergeljem magam, menjünk a fenébe, egyszer már ráfáztunk. A Másik rámrivall: Tisztuljak innét, az már döfi, pofa be, állig benne vagyunk a Szarban, meglógott a Személyes, Kuss, mondta Európára, az Utópia le van szarva, unalmas a lemez, vitte a bűdöst a banális Halálba stb.

Frazémák Végel-módra: A pénz beszél, a Nemzet haldoklik. A kutya ugat, a Nemzet haldoklik. Könnyebb a tevének átjutni a tű fökán, mint Pompát teremteni a Kilátástalanságban, a babérokból is megárt a sok stb. Mindez különössé teszi a stílust, amely sokszor értékmegvonó, szóanyaga nem csak sztenderd, irodalmi. Hatását nézve pedig feltűnő, de különös is, eredeti, tárgyilagos és hatásos is, ugyanakkor nehézkes is, ha a befogadó aktivizálásának módja felől szemléljük.

Tolnai Ottó *Rovarház* című könyve „a költői próza modern, korszerű formája”, „metaforikus szöveg” (az ártatlanság, az időnkívüliség, a szocializáltság hiányának metaforája), mely a regény látszatát kelti; egy adott témára kialakított változatok sora, mely „szimbolikus jelentéseket hordoz”. Nincs regényhőse, nincs folyamatossága, nincs története (csak történések vannak benne), nincs üzenete. A szövegben (szöveggyűttesben) nincsenek írásjelek, nincsen vessző és mondatzáró írásjel. „Az interpunkció elhagyása felszabadította a szöveget minden mondattani megkötöttség alól, ugyanakkor nagyobb terhet ró a szavakra, mert minden segédeszköz nélkül kell strukturálniuk a hangulati jelenségeket.” A szavaknak azonban nem az a szerepük, hogy jelentéseket alakítsanak ki, hanem hogy kitöltsék a teret, az üres papírt. Ez a szöveg nem más, mint az írás dicsérete, írta róla Bányai János (Bányai 1977).

A nyelvváltozat szintjén sztenderd és városi népnyelvi (harapok a kínai motyóra, saját hálómbe ejtetek, a mai napig nem tudtok kikecmeregni a szarotokból; kámfort játszani; atyus, faszi, szivar stb.). A szavak egy rétegét az idegen szavak alkotják, pl. vízió, rekonstruálni, pornográf, reflex, karrier, monstremindenzio, pszichikum, expedíció, egzotikum, rituálé, impulzus; a lefotografálja archaikus alak. A nevek pedig bibliai nevek: Jakab, Jézus, Máté, József, Gáspár, Jób, Jeremiás (a könyvben kisbetűvel).

A szavak önálló életet élnek, példa erre a felsorolásuk (egymás alá): kenyér, só (kiemelve, nagyobb betűvel van, mint a többi), pisztoly, útlevel, prezervatívum, pingponglabdák, majd néhány üres sor, és még egy

szó: a megöl (a köszénfüst). A szavak később ismétlődnek a soha le nem zárt mondatokban. De megemlíthetjük a rovarnevek felsorolását vagy a földieper és a soha szavakat, melyek kitöltenek egy-egy oldalt (a páratlan sorok így kezdődnek, a párosak az eper-rel, illetve a kat-tal), de nemcsak ezekkel tölti ki a lapot, hanem pl. az a-val is, és vannak egyéb tolnais megoldások, úgyszólván a szöveg fizikai manifesztációja (vechikuluma) meglepi az olvasót, mert újszerű, nem szokványos.

A feltételes módban álló szerkezetekre is felfigyelhetünk: vizet kellene szerezni, ki kellene tisztítani a pisztolyomat, aludni kellene, aludni kellene aludni sokat, legelőször aludni kellene, meg kellene gyónnom a tisztelendő úrnak stb. A szerkezetek ismétlődnek. A szöveg személytelen, higgadt, könnyen olvasható, kíváncsivá tesz.

Domonkos István regénye, *A kitömött madár* regény-látszat, nincs története a hagyományos értelemben és a megszokott értelemben vett hőse sincs. Két hős mondja el a regény történetét, ami tkp. látszattörténet.

Domonkos „felfedezte a beszédnek iszapmentes medrét”, írta Bányai János, a nyelvéről pedig a következőket mondta: „A szavak, a képek, a leírások kono-kan követik egymást, halmozódnak, néha egész láncolatot alkotnak, azután felbomlanak, összetevőire esnek szét, széles szakadékokat hagynak áthidalatlanul, a szöveg néha zsugorodik, néha elburjánzik, néha egészen fölöslegessé válik, néha visszatér egy-egy korábbi

tényhez, forradások és repedések tarkítják - mindez voltaképpen a történet széthullásának, darabokra törésének a következménye” (Bányai 1977).

Az egymásra halmozódás úgy valósul meg, hogy elmarad a pont a mondatok végéről, ebből következően nem is kell nagybetűvel kezdeni a bekezdéseket (nem minden fejezet tagolódik bekezdésekre). Vannak viszont vesszők, pontosvesszők, kérőjelek, felkiáltójelek, de az utóbbiak nem a nagyobb részeket zárják le, hanem a nagy szövegrészekben belüli mondatokat. Az szöveg első részére a hasonlatok jellemzők (mint, mintha) és a bizonytalanságot kifejező talán-nal indító szerkezetek. A párbeszédek nem a szokásos módon jelennek meg. Érdekes volna a szöveg időszerkezetét megvizsgálni, valamint a személy alakulását, mert nem minden szövegrész egyes szám első személyű. Egy rész a második fejezetből: „az öngyújtómat is neked adom, csak vedd el tőlem, vedd el, mert elhajítom, istenemre mondom, behajítom a vízbe, újságpapírba göngyölöm, és zsupsz, a bokor alá, nem érdekel, semmi sem érdekel, és megmondtam, hogy engem ne keverjetelek bele semmibe; tegyük le valahová, Norvo, rejtjük el, senki sem jár erre a szigetre, soha senki sem fogja megtalálni, lyukat kaparunk egy kő alá és kész, vagy felmászok egy fára, és odakötözöm egy ághoz, manapság úgysem jut eszébe senkinek sem fára mászni, de talán mégis biztosabb a vízben...” (25.) Sok helyen az élőbeszéd jellemzői figyelhetők meg. Ennek ellenére nem könnyen olvasható, különös, egyéni, hatásos.

Egészen másmilyen Juhász Erzsébet prózája, pl. a *Sehol senki soha* című prózája (ez az alcím) (1992). A „kötet helye a későmodern és a posztmodern között jelölhető ki” (Bányai 2000). Juhász Erzsébet prózája történetek a múltból, melyeknek különös hangulatuk van. Ismét Bányai Jánost idézem: „»Párhuzamos világok« keletkeztek az írásban; az írható így lett egyszerre (párhuzamosan) beszéd és léttörténet. A meglelt bizonytalanság beszéd és világ tükröztetése, miközben sohasem tudni, melyik közülük a tükörkép...” (Bányai 2000). Az emlékképek szavak, mondattörödékek köré épülnek, ezek sorsot meghatározó szavak, szerkezetek, valakinek a szavai (mint a *Gyöngyhalászok* c. novellafüzérben is).

A prózában mindegyik történetnek van egy elvont síkja, ezért gyakoriak benne az elvont főnevek, melyek szinte mindig jelzőt kapnak: „őrá hagyományozódott ez az ellentmondásokkal terhes vágy, miközben érezte, hogy tetőtől talpig átjárja a borzongató gyönyörűség, a vele való találkozás közelítő, már-már elviselhetetlenül fájó boldogsága.” Vagy: alázatos, szolgálatkész csodálat, legizőbb teljesség, legmélyebb gyönyör, felcserélhetetlen konkrétum, kristálytisza absztrakció, hiszterikus alábecsülés, embertelen megvetés súlyos élményínség, kibíratatlanul semmitmondó körülmények, izzó fiatalság, a boldogság szívverése stb. Az elvont főnevek gyakran kapcsolatos szószerkezetet alkotnak: igények és elvások; sérelmek, megaláztatások és megalázások.

A szövegekben gyakran kerülnek egymás mellé elentétes jelentésű szavak vagy szerkezetek: megszap-

rodtak, elapadtak; tudta, hogy ha ő a legizzóbb nappal, akkor Krisztusa a legsötétebb, csillagtalan éj; sötét és világos, nap és éj, jó és rossz - valaha is meghaladható kettősségek?; beszüremelő fény, sötét felfénylő részletek stb.

Az impresszionista stílus jellemzői is megfigyelhetők: „Átsuhanunk a Trigláv meg-megcsuszamló, messzi havának telén, át egy kép festett egének mélykékjén a ragúzai tenger kékségébe, eleven emlékeztetvé válunk annak, ahogyan Énekes Krisztina és az ő Krisztusa futnak egymás elől és felé Ragusa ódon sikátorainak kölabirintusában, miközben a messzi-messzi egekig hangzóan a Herkulesfürdői emlék lassú keringőjének dallama száll. Még egyetlen lépés, és ma majd nekünk is jó időnk lesz.” (28.) "A gömb alakú lámpa nem világít, s mégis csupa ébredő, hamvas kora reggeli fényben, a tükör felületének éji fellegekre emlékeztető bársonyán tükröződve, vele elválaszthatatlan bensőségben. Tökéletes csendélet. Senki sehol soha - mégis visszavonhatatlanul jelen." (63.) Itt már ismétlésként találjuk az idézett részt, mint ahogy nagyon sok mondatát, melyek újra meg újra feltűnnek a szöveg különböző pontjain.

Juhász Erzsébet szövegei tele vannak költői képekkel: Szerteszét szökdösnek az idők újra mag újra, fura tudatából az idők oly sűrűn elszökdösnek, mintha kő és hamu volna az egész világ, befutott a szerelem e sivatagában, zakatoló malom volt rész tudata, léte dobolta a ritmust stb.

Sok a hasonlat a szövegekben, a mintha kötőszóval kezdődő tagmondatok: Mintha ugyanazon a kilátásta-

lan alagsori folyosón kóvályogtunk volna kezdettől fogva, Mintha húszévi bolyongás után jutottunk volna el eddig a kapuig, mintha öntudatlanul is mindig ezt a kaput kereste volna. Mintha csak most engedhettük volna meg magunknak, hogy testestül-lelkestül átérezzük mindazt, amire immár végérvényesen ráereszkedett a múlt. Futok, mintha szárnyaim nőttek volna. Mintha nekem kopogtatnának azon a legvégső ajtón... És idézhetnénk oldalakon át az ilyen mondatokat.

A mondatok átlagos hosszúságúak, néha-néha szakítják meg rövid, olykor nominális mondatok: „Ám olykor, anélkül, hogy akár csak mozdulnánk, egy fiktív térség elevenedik meg előttünk. Régi elhagyatott sírkert. Szeptember van. Édes napfény tündököl a sárga lombokon. Fenn az ég túlvilágian tiszta kékje. Csönd. Lent, mélyen a föld alatt ismerős és ismeretlen halottak mindenütt. A mozdulatlan idő tengelyében lépdelünk. [...] megérkeztünk. Végre itthon vagyunk.” (35.)

Az egész olyan légies, melankolikus, finom, lírai. Nincs benne semmi durvaság, vulgaritás. Emlékezetes és különös. Szavainak egy része a múltat idézi: csipkekesztyű, lámpaernyő, zinkweiss, ridikül, mozgóképszínház, iparos dalárda, gramafon és tölcser, perces kosár, cséplőgép, primadonna, táncmultság stb.

Példák az intertextualításra: kései sirató; megboldogult úrfikorában; a hely fura ura; kiülnék a dombtetőre; innen néznék szerteszét, s hallgatnám a fák lehulló levelének lágy neszét, de hát itten - kívül-belül - mindig csak dörömböznek nekünk.

Vasagyai Mária 2002-ben Szirmai-díjat, 2003-ban pedig Híd-díjat kapott a *Silencium album* című kisre-

gényéért. A kisregény családtörténet. Bácska történetének sorsdöntő eseményei alakítják a család életét. A huszadik század elején induló történetben több nyelv és nyelvváltozat idézi a múltat, jiddis és latin szavak, tájnyelvi szavak és a választékos beszéd szavai keverednek, archaikusak és maiak, és adnak sajátos hangulatot a szövegeknek. A szövegvilágban megtaláljuk a helyi babonákat, szokásokat, hiedelmeket, s ezzel „egy elfeledett, vagy ilyen alakjában sohasem létezett világot fedezett fel számunkra a város és a kisváros határvonalán”, írja a könyvről a kritikus (Bányai 2003).

A mű szókincse több rétegű. Jiddis szavak: barhesz (fonott ünnepi kalács), bármicvó (avatási ünnep), cimesz (gyümölcskompót, a pénteki vacsora része), goj (nem zsidó, azaz keresztény), hószed Ujámbor), Kádes (az elhunytak emlékére elmondott ima), pászka (kovászatlan kenyér) stb.

Régies és nyelvjárási szavak és szerkezetek: pitvar, zajgás, hősleni, veranda, vella, szekatúra, veréb-féle hussant be az ablakon; újraföstötte, petrólejum, ruganyos, ösmét, marhapasszus, bugyeláris, lánygyerek, naphasadtaig, viselő (aki felnevelte a lányt), elnoszogatni, újhonkeresés, ne bámulj rám sikebókán, messzikedvű, egymagában úrkodott, ne máncorogj, hol taslogtál, tán lánykákat taszajtottál, hiszen egy burhanyót se hordott az ég, morrant a hajó.

A múltat idézik a következő szavak is: teátrum, egzecíroztatás, baklárius, komfortábli, kommenció, hiripes mellű, konfiskálás, összekommendál, firtli, sziderista, officina, ficsúr.

Az idegen szavak, latin szavak külön réteget alkot-

nak: mikrokozmosz, sub divo, gasztronómia, kulinária, dizőz, szubrett, clair-obscur, vis divina, nihil, silentium album.

Ezek a szókinszbeli sajátosságok teszik különössé, hatásossá Vasagyi Mária stílusát.

A stílus összetett jelenségnek, és nem létezik függetlenül a szöveg értelmezőjétől. A szövegnek minden eleme, minden hang, szó, mondat szerkezet többet tartalmaz is hordoz, stíluselem is, a stílus hatásosságának a forrása. A stíluselemek a szövegbe ágyazódnak és bonyolultan kapcsolódnak egymáshoz. A stílus elemzőjének mindezt figyelembe kell vennie.

Irodalom

Bányai János (1977): Könyv és kritika. Újvidék, Forum Könyvkiadó

Bányai János (2000): Mit viszünk magunkkal? Újvidék, Forum Könyvkiadó.

Bányai János (2003): Egyre kevesebb talán. Újvidék, Forum Könyvkiadó

Bencze Lóránd (1996): Mikor, miért, kinek, hogyan? Stílus és értelmezés anyelvi kommunikációban. Budapest, Corvina Kiadó

Láncz Irén (1994): Szó, szöveg, jelentés. Újvidék, Forum Könyvkiadó

Sandig, Barbara (1995): A német nyelv stilisztikája. Helikon, 1995/3

Tolcsvai Nagy Gábor (1996): A magyar nyelv stilisztikája. Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó.